

Afscheid van Ton Anbeek
Uitgebreid interview ♦ Anbeek in *Playboy*

En verder

Gastschrijver Geerten Meijsing: Kunnen vrouwen koken? ♦ Essay: Gender in de schaatssport ♦ Ton Harmsen over Sonja Witstein ♦ Recensie *Hun hebben gelijk* van Peter Burger ♦ Onderzoek Geert Warnar: wetenschap en literatuur in de veertiende eeuw ♦ Siegenbeekdiscussie ♦ Ventiel ♦ Uit het veld: stage bij uitgeverij Augustus

JAARGANG 2 (2005) NUMMER 1

MEETJAAR

TIJDSCHRIFT
VOOR LEIDSE
NEERLANDICI

Colofon

Jaargang 2 Nummer 1
April 2005

Metaal

Tijdschrift voor Leidse neerlandici

Metaal verschijnt twee keer per jaar. Het blad wordt verspreid onder studenten en docenten van de Leidse opleiding Nederlandse taal en cultuur en onder de leden van Siegenbeek, Alumnivereniging Leidse Neerlandici. Voor andere belangstellenden is een jaarabonnement (EUR 12,50) beschikbaar.

Postadres

Opleiding Nederlandse taal en cultuur
Postbus 9515
2300 RA Leiden

E-mail en website

metaal@siegenbeek.nl
www.siegenbeek.nl

Redactie

Erik Bimmel, Berry Dongelmans,
Caryn 't Hart, Jaap Korving, Ludo
Jongen, Marijn Roos, Elise van
Walstijn, Ardi Warnar (eindredactie),
Suzanne de Werd (coördinator), Astrid
van Winden

Aan dit nummer werkten mee

Jacqueline Bel, Annelies van der Graaf,
Ton Harmsen, Korrie Korevaart,
Louise Nell, Paul Smit, Annemarie van
Velsen, Geert Warnar

Opmaak

Sven Kruizinga en Frank Landsbergen

Druk en oplage

Labor Vincit, Leiden
350 exemplaren

Beeldmateriaal

Voorkantillustratie en tekeningen:
Ardi Warnar
Foto's bij 'Nijlpaard in toga', p. 4 e.v.:
Berry Dongelmans
Foto's bij 'Sportverslaggeving bezien
vanuit genderperspectief', p. 8 e.v.:
Meijco van Velzen (www.meijco.nl)
Foto Peter Burger, p. 18:
www.praktijkstudies.leidenuniv.nl
Foto Sonja Witstein, p. 20: Paul van
der Plank (www.dbnl.nl)

Inhoud

REDACTIONEEL

Lijstjes, allemaal lijstjes.....3

INTERVIEW

Ton Anbeek: Nijlpaard in toga.....4
*Jacqueline Bel, Caryn 't Hart
en Louise Nell*

ESSAY

Sportverslaggeving bezien vanuit
genderperspectief.....8
Annemarie van Velsen

VENTIEL

Literaire fnuiking.....11
Caryn 't Hart

UIT HET VELD

Van manuscript tot borrel.....12
Annelies van der Graaf

GASTSCHRIJVER

Geerten Meijsing: 'Kunnen vrouwen
koken?'.....14
Paul Smit

ONDERZOEK

Geleerden en Nederlandse literatuur in
de veertiende eeuw.....16
Geert Warnar

RECENSIE

Een deeltijdwerker op een zolderkamer....18
Elise van Walstijn en Astrid van Winden

NOSTALGIE

Sonja Witstein.....20
Ton Harmsen

SIEGENBEEK

Gunt zijn naneef Siegenbeek een
biografie?.....22
Korrie Korevaart

Lijstjes, allemaal lijstjes

Lijstjes opstellen zit de mensen in het bloed. In de Middeleeuwen hadden ze al een rijtje met de negen beste helden. Maar sinds de jaren zestig raast een echt virus door Europa: de top veertig, de boekentoptien, de grootste Brit aller tijden, de grootste Nederlander. Natuurlijk kon de Leidse *alma mater* (wellicht niet de beste, maar toch in elk geval de oudste universiteit van Nederland) niet achterblijven: via internet kon gestemd worden op de grootste Leienaar. Het virus trof ook de redactie van *Metaal*.

Wie is de grootste neerlandicus uit Leiden? Onmiddellijk ontbrandde een felle discussie. Mogen 'dooie' vakgenoten ook meedoen? Zijn er objectieve criteria aan te leggen, bijvoorbeeld het aantal gepubliceerde letters of woorden? Maar tellen tekstedities dan ook mee? In hoeverre moet rekening worden gehouden met lengte, gewicht en schoenmaat? Na enkele uren van verhit debatteren heeft de redactie besloten om maar weer een gewoon nummer uit te brengen, met onder an-

dere het GROTE TON ANBEEK-interview, ter gelegenheid van zijn naderende vertrek als hoogleraar Moderne letterkunde. Daarnaast vindt u in deze *Metaal* een uit het hart gegrepen verzuchting van een eerstejaars, een verslag van het gastschrijvercollege van Geerten Meijning en een essay over de gendergeladenheid van sportverslaggeving. Daarmee is ons lijstje nog lang niet uitgeput. Wij bieden u ook een nostalgische terugblik op de jaren '70, toen Sonja Witstein hoogleraar Oudere letterkunde was, een recensie van Peter Burgers boekje *Hun hebben gelijk* en een artikelje waarin de grondlegger van de neerlandistiek, Matthijs Siegenbeek, figureert. Dit alles sluiten wij af met een pikant fragment op onze achterpagina. Het zou zonde zijn een hiërarchie in deze opsomming aan te brengen. Een verkiezing van 'de beste artikelen in deze aflevering van *Metaal*' zullen wij dan ook niet houden. Lees ze allemaal, is ons advies!

ZATERDAG 28 MEI 2005: EERSTE ALGEMENE LEDENVERGADERING SIEGENBEEK ALN

ALV

Op zaterdag 28 mei houdt Siegenbeek ALN haar eerste algemene ledenvergadering. Deze officiële gebeurtenis wordt omlijst door enkele andere activiteiten, zoals een wandeling, een lezing en een borrel.

11.00 uur

Voorafgaand aan de ALV kunt u deelnemen aan de Siegenbeekwandeling: een tocht langs de plaatsen in Leiden die een rol speelden in leven en werk van een van de grondleggers van ons vak en naamgever van onze vereniging. De wandeling begint om 11 uur. U kunt zich aanmelden voor deze tocht bij Hans te Slaa: hansteslaa@wanadoo.nl.

14.00 uur

Algemene ledenvergadering. De precieze agenda en locatie van de ALV worden bekendgemaakt op de brief die alle alumni bij deze *Metaal* hebben gekregen. Aanmelden is niet verplicht, maar we stellen het wel op prijs, via bestuur@siegenbeek.nl.

14.45 uur

Koffie en thee

15.15 uur

Lezing door Henk Tetteroo over de streektaal van Delfland (Delft en wijde omgeving). Tetteroo studeerde van 1969 tot 1977 Nederlands in Leiden en werkt inmiddels een kwart eeuw in het onderwijs. Hij verzamelt al meer dan dertig jaar woorden uit de streektaal, en publiceerde er twee boeken over (*Kreen en gruizig* en *Wonen in woorden*). In zijn lezing gaat Tetteroo in op karakteristieken van woordenschat, zinsbouw en structuur van het Delflands.

Vanaf 16.00 uur drinken we graag een borrel met u.

Nijlpaard in toga

Afscheid van Ton Anbeek

In september neemt de Opleiding Nederlands pas officieel afscheid van Ton Anbeek. *Metaal* is de drukte voor en presenteert nu al het Grote Afscheidsinterview. Daarin vertelt de vertrekkend hoogleraar over moderne tijdsbesteding, een jeugd met Dostojevski en de altijd blijvende fascinatie voor literatuur.

Ontsnappen

We spreken Ton Anbeek, die zijn hoogleraarstoga na 22 jaar aan de wilgen zal hangen, begin januari 2005. Sprekend over de actualiteit zegt Anbeek zich zeer wel te kunnen inleven in de positie waarin bijvoorbeeld jongeren van Marokkaanse afkomst op dit moment verkeren: "Ik ben geboren in een zeer streng gereformeerd plaatsje. Gereformeerd waren mijn ouders niet, maar ik heb fundamentalisme, van de christelijke soort in mijn geval, aan den lijve meegemaakt. Ik voel ook altijd een grote sympathie voor vooral Marokkaanse meisjes die (meer dan jongens) heel hard leren op de middelbare school, omdat ze dat zien als een kans om aan dat milieu te ontsnappen. Daarmee kan ik mij moeiteloos identificeren. Mijn eigen gevoel toen ik klein was, was ook: Hoe kom ik hier weg?"

Anbeek is uiteindelijk goed terechtgekomen: hoogleraar in Leiden. Toen hij in 1982 begon vreesde hij dat hij te veel tijd kwijt zou zijn aan bestuur. Daarop terugkijkend zegt hij: "Dat was een te sombere verwachting. Ik heb in het begin gelukkig elke vier jaar een boek kunnen schrijven. Daarvoor heb ik wel sommige bestuurstaken moeten verwaarlozen. Dat kan ik nu hardop zeggen, ze kunnen me toch niet meer ontslaan!" (Hij lacht). De Leidse leerstoel Moderne letterkunde werd vanaf de jaren twintig (Albert Verwey) tot in de jaren tachtig bekleed door een dichter of criticus. Anbeeks voorganger was de criticus Hans Gomperts. Bij zijn aantreden verdedigde Anbeek zijn aanstelling door op te merken dat de directeur van een dierentuin niet per se een nijlpaard hoeft te zijn. Inmiddels heeft hij echter drie romans op zijn naam staan.

De studenten

Onderwijs, onderzoek en bestuur, dat zijn de drie aandachtsgebieden van een hoogleraar. Hoe belangrijk was het onderwijs aan studenten voor Anbeek? "Je kunt in colleges heel goed je ideeën uittesten, en vaak ontstaan ideeën daar ook. Colleges over lopend onderzoek zijn enigszins riskant omdat je op voorhand niet precies weet waar je

Jacqueline Bel promoveerde in 1993 bij Ton Anbeek op het proefschrift *Nederlandse literatuur in het fin de siècle, Een receptie-historisch overzicht van het proza tussen 1885 en 1900*. Zij werkt nu als universitair docent Nieuwe Nederlandse letterkunde aan de VU in Amsterdam.

Caryn 't Hart en **Louise Nell** studeren Nederlands in Leiden.

uitkomt. Maar je kunt wel een idee verdedigen. Als niemand erin gelooft, is het kennelijk ofwel geen goed idee, ofwel je hebt het niet goed geformuleerd.

Ik testte ook interpretaties van teksten uit. Mijn belezenheid is niet gering, mijn ervaring is ruim, maar toch levert zo'n groep van vijftien studenten soms verrassingen op. Ik laat studenten altijd een korte interpretatie schrijven. Daar zit vaak iets onverwachts tussen. En wanneer twee studenten tot eenzelfde afwijkende interpretatie komen, zit er kennelijk toch iets in zo'n boek wat ik niet heb gezien. Kortom, ik heb altijd met enorm veel plezier college gegeven.

Er zijn heel veel dingen die het werken met studenten altijd weer fascinerend maken. Zo is de eerste keer dat je een groep voor je hebt altijd spannend. Om te ontdekken hoe die groep in elkaar zit, hoe de verhoudingen liggen. Er zijn ook dingen die je pas na een aantal jaren door hebt. Sommige mensen zie je bijvoorbeeld al een uur voor het college in de koffiekamer zitten of heen en weer lopen. Maar op het college komen ze dan steevast vijf of tien minuten te laat. En dat gebeurt niet één, maar drie keer. Aan het begin denk je nog: 'Wat onbeleefd!' Totdat je beseft dat het een vorm is van aandacht trekken. Ik heb gemerkt dat zo iemand nooit meer te laat komt als ik in de pauze even vijf minuten met hem of haar praat. Dat is echt waar, ik geef het je op een briefje."

Belezenheid

In 22 jaar hoogleraarschap heeft Anbeek duidelijk gemerkt dat de mentaliteit van de student is veranderd. Het nieuwe Bachelor-Mastersysteem heeft ook nieuwe studenten opgeleverd: "De student is nu veel meer gericht op punten. Ook omdat velen een baan hebben naast de studie. Dat was toen ik begon een zeldzaamheid. Maar het verandert wel de instelling van veel studenten ten opzichte van het studeren.

Ook de vrijetijdsbesteding van de huidige studenten is drastisch veranderd. Mijn eigen ouders

namen geen tv voordat ik in de laatste klas van het gymnasium zat. Ik vind dat achteraf een heel wijs besluit. Toen ik op de middelbare school zat – het gymnasium in Utrecht omdat mijn ouders me niet naar de orthodox-christelijke scholen in ons dorp wilden sturen – heb ik bijvoorbeeld heel veel Dostojevski gelezen. Als je de hele avond vrij hebt en je hebt geen huiswerk, dan heb je daar de tijd voor. Nu zie ik mijn dochter, die de hele avond moet msn'en of smsen. Het is een trend: men leest over het algemeen niet meer. 'Lezen is niet cool meer,' schreef een studente ooit op een tentamenvel. Ze had exact uitgedrukt wat er aan de hand is. De stichting Lezen heeft eens iemand in Goede Tijden Slechte Tijden met een boek in de hand laten zitten, maar dat is geen succes geworden.

Er is weinig aan te doen. Het is sociologisch aangetoond dat de belezeneid van de huidige generatie minder is – en niet anders dan minder *kan* zijn – dan die van mijn generatie. Aan de andere kant is er gelukkig de fascinatie voor de literatuur, en die is niet minder geworden. Daar ben ik blij om. Zo nu en dan verschijnt er weer een literair blaadje van de hand van studenten. En hoewel nummer twee vaak uitblijft, ben ik altijd heel blij dat die fascinatie voor literatuur er nog is. Dat betekent dat veel studenten wel minder belezeneid zijn, maar niet minder geïnteresseerd of creatief.”

In 1981 schreef Anbeek zelf een roemrucht stuk in zo'n literair blaadje, *de Gids*, over de afwe-

zigheid van straatruoer in de Nederlandse literatuur. Hij zorgde zelf voor heel wat 'straatruoer' in de neerlandistiek door prikkelende titels als 'Alleen in puinhopen voel ik me gelukkig' en 'De blote kont der kunst'. De Vlamingen heeft hij eeuwig beledigd door ze niet in zijn literatuurgeschiedenis op te nemen. Dat lijkt sterk op een bewuste actie om te proberen wat vernieuwing te brengen in de wetenschap. "Als je een reactie wilt, dan moet je provoceren," zegt Anbeek daarover. "Ik vind de neerlandistiek in Nederland niet erg spannend. Wat er de oorzaak van is, weet ik niet, maar er is geen echt spetterende discussie. En als er iets gebeurt, lijkt het nog het meest op een voetzoeker die landt in een plas water."

Literaire theorie

"Ik ben mijn loopbaan begonnen als student en later universitair docent in Amsterdam. Het waren de *sixties* en er gebeurden allerlei merkwaardige dingen. Zo waren er pogingen om de middeleeuwse letterkunde modern te maken door middel van een groot spandoek met "*Ruusbroec an early tripper*". Ruusbroec had een kruidentuintje, geloof ik, en daar groeide volgens die studenten een wel heel bijzonder kruidje dat verantwoordelijk was voor zijn mystieke ontboezemingen. Ik werd tijdens mijn studie gegrepen door de romantheorie. Die zakelijke aanpak leverde een manier op van over literatuur praten waar je als student of onderzoeker houvast aan had. De studie Ne-

derlands kreeg voor mij toen meer zin. Ik ben in die theorie gedoken, assistent geworden van Mosheuevel en heb mijn scriptie geschreven over een romantheoretisch onderwerp. Toen Mosheuevel vertrok omdat Amsterdam hem niet meer beviel – hij vond het allemaal een tikje te wild worden – kon ik direct in zijn vacature stappen.

Anbeek vertaalde in 1974 samen met Jan Fontijn de *Theory of literature* van Wellek en Warren (1947). “Naar aanleiding van onze vertaling van Wellek en Warren vroeg een redacteur van Wolters Noordhoff mij om een boekje over romantheorie voor het middelbaar onderwijs te schrijven. *Ik heb al een boek* is heel lang gebruikt, totdat de ‘eigen beleving’ van de leerling in het huidige studiehuis centraal kwam te staan. Maar daarvóór zijn er tijden geweest dat ik dacht dat op de bankafschriften een komma verkeerd stond! Het werd echt zeer veel gebruikt op scholengemeenschappen. Iemand vroeg een keer of ik een boek wilde signeren, en legde toen dat schoolboek voor me neer!” (Hij lacht.)

De canon

Historici zijn op dit moment bezig met het samenstellen van een historische canon. In *NRC Handelsblad* verscheen in februari een canon van de Nederlandse letterkunde. Anbeek betwijfelt de invloed van een hoogleraar moderne letterkunde: “Ik denk dat een goede leraar op de middelbare school meer invloed kan hebben dan een hoogleraar. Het is waar dat de studie van W. Blok, zijn grote structuuranalyse van *Van oude mensen, de dingen die voorbijgaan* uit 1960 ervoor heeft gezorgd dat het boek van Couperus aantoonbaar veel meer is verkocht en herdrukt. Maar, tja... (zucht)... ik denk dat wat een professor zegt uit-

eindelijk toch niet zo veel impact heeft. Je kan wel zeggen: ‘dit is een geweldige roman’ maar of mensen het dan gaan lezen?”

Ik weet niet of het een algemene waarneming is bij neerlandici, maar ikzelf heb veel geluk gehad met mijn leraren Nederlands op de middelbare school. De eerste twee klassen had ik Nederlands van een zeer bezeten jongeman, die een heel interessante achtergrond had. Zijn leven heeft nog literaire vorm gekregen in *Rachel's rokje* van Charlotte Mutsaers, die trouwens een klasgenoot van mij was. Hij was bezeten van poëzie, bovendien Amsterdammer, en dat zag je onmiddellijk aan twee dingen: hij reed in een Lelijk Eendje, wat toen erg hip was, en hij droeg een tweed jasje, maar daaronder een rood overhemd zonder das.

Sötemann

“Daarna heb ik les gehad van Sötemann, de latere Utrechtse hoogleraar Moderne letterkunde.

Ton Anbeek werd in 1944 geboren in de gemeente Ede. Na het gymnasium te hebben doorlopen in Utrecht en een studie Nederlands in Amsterdam (GU) werd hij wetenschappelijk medewerker aan de UvA en vervolgens aan de UU. In 1978 promoveerde hij op *De schrijver tussen de coulissen, Bijdrage tot de kennis van de verteltechniek van de laatnegentiende-eeuwse Nederlandse roman*. Sinds 1982 is hij hoogleraar moderne Nederlandse letterkunde aan de Universiteit Leiden. Hij publiceerde tevens drie romans: *Gemeenschap* (1987), *Sisyfus verliefd* (1990) en *Een ander leven* (1992).

Een kort overzicht van zijn voornaamste publicaties:

- * met Jan Fontijn: *Ik heb al een boek. Het analyseren van jeugdboeken, lectuur en literatuur*. Groningen, 1975.
- * *De schrijver tussen de coulissen*. Amsterdam, 1978. (Diss. Utrecht)
- * met J.J. Kloek: *Literatuur in verandering. Voorbeelden van de vernieuwing in het proza tussen 1879 en 1887*. 's-Gravenhage, 1981.
- * *De naturalistische roman in Nederland*. Amsterdam, 1982.
- * *In puinhopen voel ik mij prettig, ergens anders hoor ik niet thuis. Over de wederopbouw van de Nederlandse literatuurgeschiedschrijving*. Oratie Leiden. Amsterdam, 1982.
- * *Na de oorlog. De Nederlandse roman 1945-1980*. Amsterdam, 1986.
- * met Jaap Goedegebuure: *Het literaire leven in de twintigste eeuw*. Leiden, 1988.
- * *Geschiedenis van de literatuur in Nederland 1885-1985*. Amsterdam, 1990. (5^e herz. dr. 1999).
- * *Het donkere hart. Romantische obsessies in de moderne Nederlandstalige literatuur*. Amsterdam, 1996.

Een compleet publicatieoverzicht is te vinden op: www.letmetis.leidenuniv.nl > Publicaties medewerkers A t/m Z > Anbeek van der Meijden, A.G.H.

Ik heb meer contact met hem gehad toen hij mijn leraar, dan toen hij mijn hoogleraar was. Hij was de man die alles wist. Hij had een gigantische belezenheid op het gebied van Franse, Duitse en Angelsaksische literatuur. Als ik als leergierig jongetje naar hem toe ging en vroeg naar Bertold Brecht, omdat ik had gelezen dat er een toneelstuk van hem werd opgevoerd, dan nam hij de volgende keer een boekje voor me mee dat ik mocht lezen. Het is natuurlijk een beetje oudemannen-gemopper, maar ik hoor van mijn dochter dat de leraren tegenwoordig geen les meer geven. Ze zitten voor de klas en zeggen: 'Vandaag gaan jullie dat doen en als je problemen hebt, dan kom je maar naar mij toe.' Zo kun je geen literatuur geven. Dat is onmogelijk. Nee, dan Sötemann. Hij stimuleerde en was een ongelofelijk inspirerende leraar. Verschillende van zijn leerlingen zijn ook in het vak terecht gekomen. De latere Utrechtse hoogleraar literatuurgeschiedenis Joost Kloek was een leerling van hem en schrijfster Hannemieke Stamperius eveneens.

Ik stuurde na mijn studie elk jaar in de vakantie een kaartje aan Sötemann. Hij stuurde een kaartje terug, met daarop altijd drs. Anbeek. En de "s" was dan onderstreept. Sötemann heeft me daarmee uitgedaagd een proefschrift te schrijven. In die tijd was promoveren niet nodig, zeker niet in Amsterdam.

Sötemanns ergocentrische benadering heeft me altijd aangesproken. Ik denk nog steeds dat je, net als bij een krantenbericht, eerst een tekst leest en de schrijver het krediet geeft dat wat daar staat zinnig is. En dat die tekst een opbouw heeft en een boodschap. Ik denk dat ik in ieder geval in die 22 jaar mensen langzamer heb leren lezen, en zelf ook meer gericht ben op de dingen die je niet begrijpt. Vaak betekent dat namelijk dat je een verkeerd beeld hebt van de tekst. Later heb ik – als aanvulling op de structuuranalyse van Sötemann, die bovenal de eenheid van een tekst zoekt – veel meer oog gekregen voor tegenstrijdigheden in teksten. Juist de dingen die je niet aan elkaar kunt breien, kunnen heel interessant zijn."

Persoonlijke voorkeuren

Gevraagd naar zijn persoonlijke literaire voorkeuren antwoordt Anbeek: "Een onterecht vergeten boekje vind ik *Grensconflict* van Fokke Sierksma. Het gaat over verzetstrijders. Dat zijn in de Nederlandse literatuur vaak idioten. Maar dit is een van de weinige voorbeelden waar verzetstrijders op een goede, op een heel voelbare manier worden neergezet.

Hermans spreekt mij persoonlijk meer aan dan. Ik ben opgegroeid in een beetje wollig religieus milieu. Hermans is zuiver rationeel. Hij snijdt door alle illusies heen. Daarom maakte hij op mij een verpletterende indruk. Aan de andere kant is het leven ook weer niet zo erg als Hermans het

doet voorkomen. Hij brengt een keiharde visie naar voren, en heeft veel invloed gehad op de Nederlandse literatuur en op de ontwikkeling daarvan. Dat blijf ik zeer knap vinden."

Het gerucht gaat dat Anbeek tijdens zijn colleges ook de romans van Arnon Grunberg koestert. Anbeek nuanceert dit: "Er zit altijd humor in, maar die humor wordt nu helaas een beetje minder. Het is interessant om te volgen hoe hij zich verder zal ontwikkelen."

Ton Anbeek gaat nu vervroegd met emeritaat. Dat betekent niet dat hij van plan is stil te gaan zitten. (lacht) "Ik zit nog vol met plannen.

Er zitten minstens drie wetenschappelijke boeken in de pijplijn, met veelbelovende werktitels als 'De kleine canon', 'De literaire kritiek' en 'Literatuur uit de jaren zestig'. En ik heb ook nog wat ideeën voor romans. Het nijlpaard zal nog van zich laten horen."

Jacqueline Bel, Caryn 't Hart en Louise Nell

Op 27 september 2005 zal Ton Anbeek om 16.00 uur in het Academiegebouw zijn afscheidscollege geven.

Sportverslaggeving bezien vanuit genderperspectief

Een opmerking van een sportverslaggever op het WK turnen 2004 was voor studente taalbeheersing Annemarie van Velsen de aanleiding een onderzoek op te starten naar gender in sportverslaggeving. In dit artikel toont zij aan hoe ondoordacht gendergeladen diverse sportverslaggevers zich uitlaten.

Stelt u zich de volgende situatie eens voor: u zit op de bank en omdat u niets anders te doen hebt, zapt u langs de kanalen van uw televisietoestel. U blijft hangen bij het WK turnen op Nederland 2. Een meisje beklimt de evenwichtsbalk. Het is niet zomaar een meisje, verneemt u van de verslaggever, maar drievoudig wereldkampioene Svetlana Khorkina. Ze voert iets zeer ingewikkelds uit, en u beseft eens te meer dat het adagium 'als je iets maar graag genoeg wilt, dan lukt het je ook' hier niet opgaat.

Op het moment dat Khorkina haar oefening afrondt, hoort u de verslaggever zeggen: "En dat krijgt ze allemaal voor elkaar met dat frêle lijfje." Deze opmerking is een voorbeeld van de werking van gender in sportverslaggeving. Er is geen sprake van seksisme, de man heeft op een neutrale, licht bewonderende toon gesproken, en bovendien *is* Khorkina tenger gebouwd. Maar als u zich indendat dat diezelfde verslaggever tijdens een ringoefening over een mannelijke gymnast zou opmerken: "En dat krijgt hij allemaal voor elkaar met die brede tors," zult u zich realiseren dat hier inderdaad iets vreemds aan de hand is. Dat heeft te maken met de genderlading van sport-

Annemarie van Velsen (1976) is vierdejaars student. Dit artikel is een bewerking van de nota die zij schreef voor de B-werkgroep *Gender in teksten* die in de eerste helft van 2004 gegeven werd door Korrie Korevaart.

verslaggeving: de concepten 'mannelijkheid' en 'vrouwelijkheid' worden op een hiërarchische en stereotiepe manier gerepresenteerd.

Gender en schaatsen

De opmerking van de verslaggever van het WK turnen was voor mij de aanleiding me te verdiepen in de gendergeladenheid van sportverslaggeving. Ik heb me daarbij beperkt tot slechts één sport: het schaatsen (sprint en langebaan) en de verslaggeving daarover van vier grote landelijke dagbladen (*Algemeen Dagblad*, *de Volkskrant*, *NRC Handelsblad* en *Trouw*). In totaal heb ik 144 sportberichten over schaatsen (uit de periode januari - maart 2004) op genderlading onderzocht.

Mijn eerste analyse was een kwantitatieve: ik heb bekeken hoe de ruimte voor verslaggeving over schaatsende mannen zich verhoudt tot die voor vrouwen. Simpel gezegd heb ik geteld hoeveel woorden er aan mannen, respectievelijk vrouwen worden besteed. Doordat ik beschikte over digitale sportberichten, was dit overigens niet zulk monnikenwerk als het lijkt.

Stereotypen

Voor de kwalitatieve analyse ben ik eerst de sportberichten nagegaan op het vóórkomen van zoge-

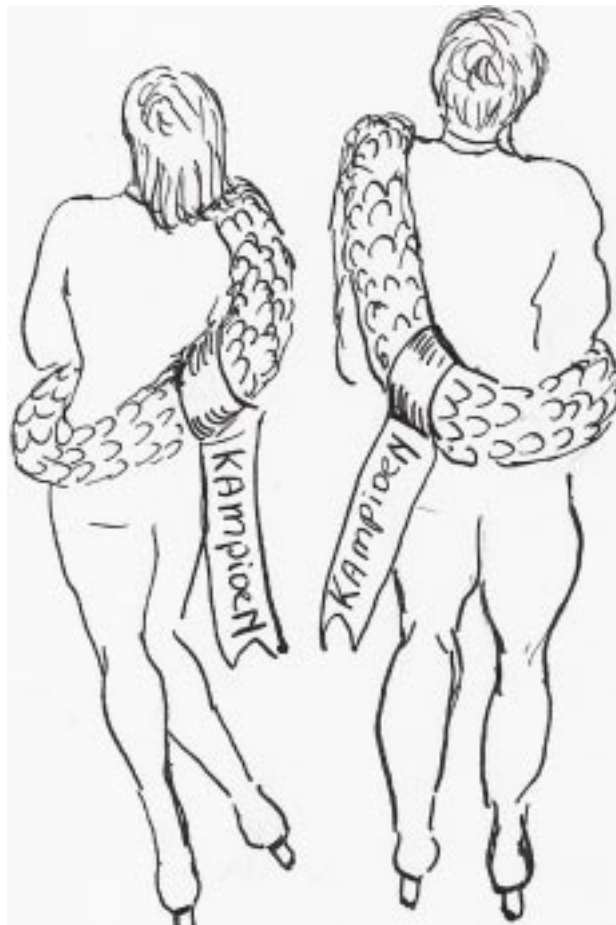

Schaatsters staan vaker mooi, sexy, moederlijk, zielig en 'zwoegend' op de foto dan schaatsers. Die zie je meer overwinnen, vechten en 'strijden', zonder dat daar pijn of zieligheid bij komt kijken.

naamde stereotype beelden van mannelijkheid en vrouwelijkheid. Een zelfde soort onderzoek werd eerder al gedaan naar de beeldvorming rond ministers. Hieruit bleek onder meer dat vrouwelijke ministers vaak beschreven worden in termen van uiterlijk (het stereotiep vrouwelijke beeld 'lichaam') en mannen in termen van intellect (het stereotiep mannelijke beeld 'geest'). Ook schemert vaak de traditionele rolverdeling nog door: in een interview met een man gaat het uitsluitend over zijn functie ('openbaar'), maar aan een vrouwelijke minister zal ook gevraagd worden hoe zij het allemaal bolwerkt in combinatie met haar gezin ('privé'). Dit onderzoek werd in de jaren negentig van de vorige eeuw gedaan, en ongetwijfeld is er op dit vlak inmiddels het een en ander veranderd – zo zijn de zorgtaken van Wouter Bos bijvoorbeeld uitvoerig besproken in de media – maar toch leek een semiotisch onderzoek als dit mij zeer bruikbaar. Ik heb daarom onderzocht of

de volgende stereotiepe paren van toepassing zijn op de beeldvorming rond vrouwelijke en mannelijke schaatsers (het linker lid van deze paren heeft steeds betrekking op stereotiep vrouwelijke beelden): *privé – openbaar; lichaam – geest; twijfel – vertrouwen; afhankelijk – zelfstandig; emotioneel – rationeel*. Behalve op het voorkomen van stereotypen, heb ik ook gelet op de manier waarop de prestaties van schaatsers en schaatsters beschreven worden. En tot slot ben ik voor 'gemengde' sportberichten (waarin zowel vrouwen als mannen genoemd worden) nog nagegaan wie er (het eerst) genoemd wordt in de kop van zo'n bericht, en wie er in het bericht zelf de meeste aandacht en het eerst de aandacht krijgt.

Resultaten

De onderzoeksresultaten laten zien dat schaatsverslaggeving uitermate gendergeladen is. De vrouw-manverhouding in de schaatsverslaggeving van Nederlandse dagbladen (het kwantitatieve deel) bedroeg: 34% (vrouwen) - 66% (mannen). Deze ongelijkheid is om te beginnen opmerkelijk omdat er evenveel vrouwen als mannen deelne-

men aan internationale wedstrijden, maar bovenal vanwege het feit dat er in deze periode maar liefst twee vrouwelijke Nederlandse schaatsers wereldkampioen werden: Marianne Timmer op de sprint en Renate Groenewold bij het WK Allround. Tim-

mer werd hiermee de eerste Nederlandse vrouwelijke wereldkampioene sprint ooit, en Groenewold de derde allround wereldkampioene, maar de vorige Nederlandse overwinning (Atje Keulen-Deelstra in 1974) was op dat moment wel alweer 29 jaar geleden.

Het kwalitatieve onderzoek laat een zelfde tendens zien. Om met de 'gemengde' schaatsberichten te beginnen: mannelijke schaatsers krijgen in dit soort berichten meer en eerder de aandacht dan vrouwen, en in tachtig procent van de gevallen wordt de mannelijke schaatser het eerst genoemd in de kop boven het bericht.

Ook de 'traditionele' hiërarchisch geordende stereotiepe paren blijken in de schaatsverslaggeving

van 2004 nog te staan als een huis. Terwijl sprinter Gerard van Velden volgens het *AD* 'ondanks zijn blessure vooral oog heeft voor zijn sponsors en zijn werk', valt Renate Groenewold in diezelfde krant "huilend in de armen van haar vriend", maar "haar vader heeft dan ook een ongeneeslijke ziekte: bij hem werd longkanker geconstateerd" (een voorbeeld van de tegenstelling openbaar - privé). Dezelfde Groenewold is, meldt de *Volkskrant*, "mentaal moe" en "had geestelijke inzinkingen". Stayer Carl Verheijen daarentegen "analyseert" volgens deze krant zijn races, en "rijdt volgens een tactiek" (emotioneel - rationeel).

NRC Handelsblad levert onder andere het volgende voorbeeld van de tegenstelling zelfstandig – afhankelijk: over sprinter Jan Bos leert de lezer dat deze "niet afhankelijk is van een trainer; zelfs vaak ruzie met zijn trainers had", maar Marianne Timmer staat volgens de krant minder op eigen benen: zij werd "naar de zege geleid" door haar voormalig coach en echtgenoot Peter Mueller.

Voorbeelden van de tegenstelling geest (mannelijk) – lichaam (vrouwelijk) zijn er te over.

Volgens het *AD* bijvoorbeeld, is Beorn Nijenhuis een “filosoof in aantocht, die Shakespeare leest en klassieke muziek luistert”. Over Gretha Smit verzucht de krant: “Dat zulke ogen uit Rouveen kunnen komen” en ook Karin Enke heeft een onuitwisbare indruk achter gelaten: zij was “rijzig, met dijen als van een Hollandse deerne, en had ogen om in te verdrinken”.

Seksisme

Regelrecht seksisme blijkt ook nog steeds voor te komen in sportverslaggeving, hoewel *de Volkskrant* de enige krant is die zich hieraan schuldig maakt. Volgens een artikel in deze krant is het schaatsen tegenwoordig niet meer wat het geweest is; vroeger waren schaatsers namelijk nog “echte mannen die het er af en toe van namen met de dorps-smol” en korte afstanden maar iets vonden voor “ouwe wijven” of “valse nichten”. Dezelfde journalist verkondigt bovendien dat het vrouwen-schaatsen helemaal niets voorstelt en dat hij werkelijk alles verwacht had, behalve dat de Nederlandse Renate Groenewold wereldkampioen zou worden.

Zeer stereotiep is overigens ook de manier waarop in *de Volkskrant* Shani Davis, de “eerste zwarte winnende schaatser” gerepresenteerd wordt. Hij is een “zwarte spijker”, opgevoed door zijn dominante moeder in de “getto’s van Chicago”. Sterker nog: hij is “een kind van de cottonfields en de blues”.

Wat betreft de analyse van de formulering van de prestaties, hieruit blijkt dat aan mannen meer, en meer verschillende, woorden besteed worden, die bovendien ook nog eens vaker een veel positievere connotatie hebben dan dat bij vrouwen het geval is. Voor vrouwelijke schaatsers variëren de termen waarmee hun prestaties worden beschreven van ‘slecht’, ‘stroef’ en ‘voorspelbaar’ tot ‘sterk’, ‘bloedstollend’ en ‘ongenaakbaar’.

Mannen daarentegen zetten ‘meesterlijke’, ‘nimmer vertoonde’, en ‘excellerende’ prestaties neer. Hun wordt een ‘gouden toekomst’ voorspeld, of ze worden een ‘grote belofte’ genoemd. Ze zijn ‘een talent’, ‘een koning’, ‘een hemelbestormer’ of behoren ‘tot de allergrootsten’. Vrouwen zijn ‘favoriet’ (of lijken het) en alleen Marianne Timmer mag zich de ‘koningin van de Winterspelen’ noemen, maar zij is tegelijkertijd ook een ‘boerenmeisje’.

Maar de meest zorgwekkende conclusie is waarschijnlijk wel, dat de prestaties van vrouwelijke schaatsers (zelfs als het om het winnen van een wereldkampioenschap gaat) niet zo serieus genomen worden als die van mannen. Suggestieve uitspraken van sommige journalisten verraden dit. Bij de prestaties van de beide Nederlandse wereldkampioenes werd er bijvoorbeeld geïnsinueerd dat er sprake was van ‘toeval’. In het geval van Groenewold omdat de (volgens de journalisten) betere Friesinger zich terugtrok uit de wedstrijd, en in het geval van Timmer omdat wederom Friesinger, die Timmers hartsvriendin is en over het algemeen de snellere van de twee, haar ‘mischien deze keer wel heeft laten winnen’.

Ik zou de lezers en lezeressen van *Metaal* graag willen uitnodigen om in het vervolg na het binnen- en buitenlandse nieuws niet direct door te bladeren naar de wetenschapspagina’s, maar om ook af en toe het sportkatern kritisch te lezen. Wie weet begint het bij u dan ook wel te kriebelen, en besluit u zelfs de sportredactie van uw krant te vergasten op een ingezonden brief.

Annemarie van Velsen

Literaire fnuiking

Ventiel is een rubriek waarin wij eenieder – student, docent en alumnus – de kans bieden het hart te luchten over onderwerpen die zijn neerlandistisch hart bezwaren. In deze aflevering spreekt tweedejaars Caryn 't Hart over de verplichte leeslijst, die 'echt' lezen onmogelijk maakt.

Ik had een romantisch beeld van mijzelf. Ik zou lezen in alle boeken die mijn inspirerende docenten mij hadden aangeraden, af en toe mijn haar naar achteren schuddend als in een shampoo-reclame. De werkelijkheid is anders. Ik heb kort haar en het enige wat mij na anderhalf jaar studie rest, is een verlanglijst met boeken die ik ooit nog *wil* lezen. Al snel kwam ik tot de ontdekking dat je maar een beperkt aantal bladzijden per dag tot je kunt nemen. Het is de frustratie van de literatuurminnende student Nederlands. Ik ben begonnen uit liefde, maar ik kan die liefde niet bedrijven.

Wanneer een argeloze eerstejaars namelijk alle verplichte boeken leest, en zich ook nog verdiept heeft in boeken als *Anbeeks literatuurgeschiedenis* en *Taal in gebruik* van Theo Janssen, dan heeft hij een oogdouche nodig. Lezen, lezen, lezen, lezen ... De letters dansen je voor de ogen. Je droomt ervan en gaat zelfs de achterkant van het pak hagelslag vermijden. Je haalt niet ter ontspanning nóg een boek uit de kast. 'Echt' lezen wordt iets dat bij studeren hoort, iets dat je niet meer voor je lol doet. De krant komt misschien nog eens aan bod, of de *Viva*, maar verder wil je ter ontspanning toch liever met beeld vermaakt worden.

Er zijn talloze redenen om Nederlands te studeren: grote belangstelling voor taal, een inspirerende leraar Nederlands op de middelbare school, interesse in wat een tekst tot een goede tekst maakt, schrijver of dichter willen worden ... Maar wanneer ik mijn vaste groepje studiegenoten vraag waarom ze Nederlands zijn gaan doen, is het antwoord toch meestal: "Ik vond lezen heel erg leuk." De meesten beginnen aan een studie als deze, vanwege de liefde voor – vooral moderne – literatuur.

De eerste maand van mijn studie gingen mijn favoriete boeken nog mee in de rugzak. Eind oktober mocht er niemand mee op reis, behalve Nijhoffs *Avatar*. Buiten de literatuur die moest – een eerstejaars leest verplicht zo'n drie romans per week – kwam van lezen niets meer. De boeken waar ik niet aan toe kom, liggen op een stoffige stapel die ik niet eens meer terug kan vinden. Daar

ligt ergens James Joyce's *Ulysses*, en Susskinds *Parfum*, *Frankenstein*, *Dracula* en *Micromegas*. Ze willen zo graag gelezen worden, maar het is ijdele hoop.

Maar ik heb ze wel door, die samenstellers van het curriculum. Juist omdat ze je nauwelijks tijd geven om 'echt' te lezen, groeit het verlangen ernaar enorm. Bloed kruipt waar het niet gaan kan. Dus op deze manier, door de combinatie van beperkingen en reikhalzen, leveren ze een nieuwe generatie neerlandici af, die niets liever wil dan lezen en zich verdiepen in de literatuur waar ze tijdens de studie niet aan toe kwam. De studie Nederlands levert dus neerlandici op met een groot kloppend hart voor literatuur.

Ik verdenk de universiteit van een complot met de boekhandelaren.

Caryn 't Hart

Van manuscript tot borrel

Stage bij uitgeverij Augustus

Tijdens de studie Nederlands werk je met eindproducten: gepubliceerde romans. Het traject dat eraan voorafgaat, van manuscript tot uitgave, komt veel minder aan bod. Mijn stage bij uitgeverij Augustus in Amsterdam heeft me ingewijd in dit voor mij tot voor kort onbekende terrein.

Tijdens je studie beoordeel je boeken met name op esthetische kwaliteiten. Bij een uitgeverij draait het lang niet alleen daarom: er moet bijvoorbeeld ook terdege rekening worden gehouden met de financiën. Het was fascinerend te zien hoe boeken ontstaan en welke afwegingen daarbij worden gemaakt.

Sollicitatiegesprek

Augustus is een kleine, zelfstandige literaire uitgeverij, in 2001 opgericht door Tilly Hermans uit ontevredenheid over de houding van de directie van PCM Uitgevers ten opzichte van uitgeverij Meulenhoff. Hermans en Laurens Ubbink vormen de redactie, en daarnaast is er ieder jaar plaats voor ongeveer drie stagiair(e)s. In een kleine uitgeverij als Augustus kom je als stagiair(e) gemakkelijker in aanraking met alle aspecten van het werk dan bij grote uitgeversconcerns. Je hoort weleens dat het erg moeilijk zou zijn om in het Amsterdamse uitgeverswereldje aan een baan of stageplaats te komen, maar het valt mee: Augustus werft via het Loopbaancentrum Letteren van de Leidse universiteit actief stagiair(e)s onder studenten. Zo ben ik dan ook met ze in contact gekomen. Na een sollicitatiegesprek krijgen de kandidaten een correctieopdracht mee naar huis om te zien of ze 'er gevoel voor hebben'. Dat ging bij mij gelukkig goed en ik mocht – heel toepasselijk – in de maand augustus van 2004 beginnen.

Persoonlijke omgang

Augustus heeft een fonds met bijzondere auteurs, zoals onder anderen Carolijn Visser (auteur van reisverhalen), Adriaan van Dis, Nelleke Noordervliet en Ayaan Hirsi Ali. Op de eerste dag van

Annelies van der Graaf is vijfdejaars studente Nederlands. Zij is bezig met een scriptie over gender in cabaret.

mijn stage kwam Carolijn Visser langs om te praten over haar nieuwe boek *Vroeger was de toekomst beter*. Het boek was niet het enige gespreksonderwerp: ook haar nieuwe reisplannen en haar visie op bepaalde maatschappelijke problemen kwamen aan bod. Het viel me direct op dat de sociale en vaak persoonlijke omgang met auteurs binnen uitgeverij Augustus heel belangrijk is. Ook na de moord op Theo van Gogh werd nog eens goed duidelijk dat de uitgeverij heel betrokken is bij haar auteurs. Tilly Hermans heeft er onder andere voor gezorgd dat Ayaan Hirsi Ali, ondanks haar onderduiken, door middel van het boekje *Submission* toch haar reactie kon laten horen. De auteurs kiezen er volgens mij mede door die betrokkenheid voor hun boek bij Augustus te laten uitgeven.

De eerste stageweek heb ik me beziggehouden met de tekst van Carolijn Visser. De tekst moest gecorrigeerd, de correcties doorgevoerd in het bestand en hoofdstuktitels vastgesteld. Het was in het begin erg moeilijk om tijdens het corrigeren overal op te letten; interpunctiefouten, zinsbouwfouten, spelfouten, incoherenties, typefouten en ga zo maar door. Gelukkig ging het in de loop van mijn stage steeds beter. Als de correcties van de auteur en de corrector (van mij dus ook in dit geval) zijn doorgevoerd, noem je die drukproef de *master copy*. De *master copy* moet bekeken worden om te zien of alle correcties op een juiste manier zijn doorgevoerd, dit heet reviseren. Tijdens mijn stage heb ik veel revisies gedaan.

Quotes verzamelen

De totstandkoming van het omslag loopt parallel aan het proevenverkeer van het binnenwerk van het boek. De redactie levert de flaptekst, auteursfoto en de biografie. De vormgever integreert deze gegevens met het ontworpen omslag. De afbeelding voor het omslag kiest de auteur samen met de uitgever en de vormgever. Soms betreft het een foto waarop rechten berusten. Ik heb regelmatig

correspondentie gevoerd over de publicatierechten. Meestal levert dat geen problemen op, maar het kan ook voorkomen dat de auteur bijvoorbeeld een foto op internet heeft gezien en het onduidelijk is wie de rechten heeft. Dat zorgt dan voor een hele zoektocht.

Terwijl het boek de eindfase in gaat en uiteindelijk gedrukt wordt, is de afdeling PR druk bezig om het te verschijnen boek zichtbaar te maken bij de media. Ook op de internetsite van de uitgeverij moet informatie over de boeken beschikbaar zijn. Tijdens mijn stage heb ik de site bijgehouden. Dat betekent dat ik de recensies bijhield om quotes te verzamelen en er steeds nieuwsberichten opzette, over auteurs die onderscheidingen kregen, nieuwe boeken die verschenen en de agenda met de lezingen van auteurs.

Borrel

Niet alleen de consument moet geïnformeerd worden, ook de boekhandelaars moeten goed op de hoogte zijn van de te verschijnen boeken. Vertegenwoordigers gaan langs bij boekhandels om de boeken aan te prijzen. Voor de vertegenwoordigers maakt de uitgeverij een persmap, met daarin informatie over de auteur, zijn eerdere werk en een fragment van het nieuwe boek. Ik heb tijdens mijn stage voor de persmap gezorgd van de najaarsuitgaven 2004, met titels van Nelleke Noordervliet, Ed van Thijn en Maarten Asscher.

Als het boek eenmaal klaar is om verkocht te worden, organiseert de uitgeverij een feestelijke presentatie. In de tweede week van mijn stage verscheen het boek *Door de knieën* van Freek de Jonge. Ik vond het bijzonder om ineens tussen al die be-

kende, 'belangrijke' mensen, onder wie Boudewijn de Groot, Connie Palmen en Freek de Jonge zelf uiteraard, te staan en ik had het dan ook prima naar mijn zin tijdens de borrel.

Hirsi Ali

Aan het begin van mijn stage stond ik versteld van de hectische, stressige sfeer. Het werktempo ligt hoog en iedereen rent door het pand. Ik kan me goed herinneren dat de eerste weken erg zwaar waren. Ik liep dan ook stage in een periode waarin er heel veel gebeurde dat effect had op de uitgeverij; de moord op Theo van Gogh en de invloed daarvan op Augustus-auteur Ayaan Hirsi Ali. De hele dag rinkelde de telefoon voor interviews en commentaar hierop, de personele bezetting veranderde bij Augustus en de gevreesde overnames van PCM waarvan in december 2004 sprake was, zorgden voor de nodige onrust. De Augustus-auteurs waren bang dat ze weer bij een groot, en daardoor wellicht onverschilliger, concern terecht zouden komen, terwijl ze om dat te vermijden juist naar een kleine uitgeverij waren overgestapt.

Werken met teksten

Het werk bij de uitgeverij sprak me erg aan, zowel het werken met teksten als het geregeld en de contacten eromheen. Ik denk er sterk over om na mijn doctoraalscriptie de nieuwe masteropleiding Redacteur/editor in Amsterdam te gaan volgen. Ik hoop dus binnenkort weer terug te keren naar Amsterdam, en zo een vervolg te geven aan mijn eerste stappen in de Amsterdamse uitgeverswereld.

Annelies van der Graaf

NIEUWE HOGLERAAR OUDERE LETTERKUNDE

Wim van Anrooij gelooft al lang niet meer in Sinterklaas, maar de verjaardag van de Goedheiligman van 2004 zal hij zich nog lang heugen. In de namiddag van die zesde december kreeg hij te horen dat hij benoemd was tot (persoonlijk) hoogleraar Oudere Letterkunde, en wel met terugwerkende kracht vanaf 1 december 2004.

Iedereen die Nederlands studeert of gestudeerd heeft, kent zijn rijzige gestalte. Van Anrooij loopt al heel wat jaren rond in onze Faculteit. In 1977 (vers van de middelbare school) werd hij ingeloot voor de studie Nederlands. In die tijd waren er zoveel aspirant-neerlandici dat er geloot moest worden. Zeven jaar later studeerde hij af, met als hoofdvak Middelnederlandse Letterkunde. Zijn scriptie handelde over *Heraut Gelre*. Ook in zijn proefschrift (1990) stond deze man centraal. Sindsdien heeft hij over een groot aantal onderwerpen het licht doen schijnen. Ook was hij nauw betrokken bij het onderwijs. Sinds 2004 is hij directeur van het facultaire onderzoeksinstituut Pallas.

Wim is getrouwd en heeft twee dochters. Uit betrouwbare bron heb ik vernomen dat hij alle boeken van Maarten 't Hart heeft gelezen. Dat vlekje op zijn blazoen wordt ruimschoots weggepoetst door het feit dat hij ook alles van de volksschrijver Gerard Reve tot zich heeft genomen.

Ludo Jongen

Kunnen vrouwen koken?

Het gastschrijverschap van Geerten Meijsing

In het collegejaar 2004-2005 was Geerten Meijsing gastschrijver aan de Universiteit Leiden. Paul Smit volgde zijn werkcollege en had niet alleen een luisterend oor voor Meijsings lessen, maar ook veel oog voor zijn medestudenten.

Het gastschrijverschap is een fenomeen waar twee kanten aan zitten. Aan de ene kant is het fantasieus dat er ieder jaar een nationaal gewaardeerd auteur college geeft aan de Leidse universiteit. Aan de andere kant ben je als student afhankelijk van de auteur die je aangeboden wordt. Heumakers kwam voor mij te vroeg, Zwagerman is een pannenkoek, voor Kees 't Hart liep ik niet zo warm. Hoewel ik nog nooit een boek van Geerten Meijsing gelezen had, maakte zijn eruditie me nieuwsgierig. Hij stelde niet teleur. Behalve over literatuur heeft Meijsing ons ook gedoceerd over de valkuilen van het leven, de hedendaagse jonge vrouw en meer. Een korte bloemlezing.

Op de tweede rij zit een goudblonde studente kunstgeschiedenis met open mond te luisteren. Een roodharig koorknaapje op de eerste rij probeert over zijn rechterschouder haar blik te vangen, tevergeefs, want die blijft onafgebroken gericht op de rijzige man voor in het lokaal. De man gaat bevlogen verder met zijn betoog, uitweiden ziet hij als stijlfiguur. Dat is ook de reden dat een college over de Romantiek kan uitlopen op een college over de retorica van Plato, of een college over Proust uitloopt op totaal iets anders. De gast-

Paul Smit (1983) is vierdejaars student Nederlands en net begonnen met zijn doctoraalscriptie over Harry Mulisch en de jaren '60. Daarnaast is hij nu bezig met een artikel over een rekest dat Willem Bilderdijk aan koning Lodewijk Napoleon schreef vanwege zijn kroning tot eerste koning van Nederland.

schrijver is duidelijk vol ambitie. Hij wil geen college geven over wat men wil weten, hij wil college geven over wat men *moet* weten en dat blijkt alles behalve kennis van de Nederlandse literatuur te zijn. In de eerste colleges blijkt dat Meijsing eigenlijk liever een jaar lang college had gegeven, omdat één semester twee uur per week veel te kort is om alles te behandelen wat er in zijn ogen behandeld moet worden.

Het meisje op de tweede rij, ze blijkt overdag secretaresse te zijn en kunstgeschiedenis in deeltijd te doen, stelt af en toe een vraag die door de gastschrijver liefdevol beantwoord wordt. Het koorknaapje probeert ook nuttige vragen te stellen. Hij staat niet sterk in zijn schoenen en Meijsing blaast hem zonder inspanning omver.

De gastschrijver vertelt over de Nederlandse Romantici. Dat waren eigenlijk maar flutromantici vergeleken bij hun Franse soortgenoten die hun tanden afvijlden, met grote capes door Parijs liepen en die op hun schuilplaatsen in de bossen drinkgelagen hielden. In de Nederlandse literatuur zijn er sowieso maar twee schrijvers die er toe doen: de bijna vergeten Maria Dêrmout en

Geerten Meijsing (Eindhoven, 1950) debuteerde in 1975 onder het pseudoniem Joyce & Co met de roman *Erwin*. De roman is het eerste deel van een trilogie. Met het uitkomen van het boek wordt het dandyisme teruggebracht in de Nederlandse literatuur. Dit was verdwenen uit de Nederlandse letterkunde met het verongelukken van de Leidse student Gerard Goudriaan, in 1949 op de Witte Singel. Met Goudriaan heeft Meijsing trouwens ook zijn fascinatie voor Huysmans' *Tegen de keer* (1884) gemeen.

Naast het schrijven van proza houdt Meijsing zich bezig met het vertalen van onder andere Engelse en Franse literatuur. Bijvoorbeeld Jack Kerouac, Flaubert, Proust en Charles Baudelaire. In 1987 begint Meijsing onder zijn eigen naam te publiceren. In 1988 wint hij de AKO literatuurprijs voor zijn boek *Veranderlijk en wisselvallig* (1987). In 1999 komt daar de Gouden Uil literatuurprijs bij voor de roman *Tussen mes en keel* (1997). Deze roman kan gezien worden als breuk in zijn oeuvre. De decadente Erwin heeft plaatsgemaakt voor de melancholische Erik Provenier, die het alter ego van de schrijver genoemd kan worden. Een man die vecht tegen het ouder worden en tegen de depressies en zelfmoordneigingen die daar voor hem mee gepaard gaan. Erik Provenier komen we al eerder tegen in *De Grachtengordel* (1992) waarin een broodschrijver, na zijn terugkeer uit Italië, aan de slag probeert te komen in Amsterdam.

In zijn laatste boek, *Malocchio* (2003), beschrijft Meijsing hoe zijn hoofdpersoon zijn dochtertje Chiara alleen opvoedt in het Toscaanse plaatsje Lucca. Ook deze roman is sterk autobiografisch.

Multatuli. De Nederlandse literatuur heeft geen traditie binnen Europa, de Europese literatuur evolueert voort en de Nederlandse literatuur heeft zich afgescheiden en zit op een dood spoor. Niet te geloven dat deze studenten zó weinig buitenlandse literatuur gelezen hebben! Lees Franse en Engelse literatuur! Blijf niet hangen in het Hollandse geneuzell! Natuurlijk, Grunberg schrijft wel leuke boeken, maar die halen het bij lange na niet bij wat de Italianen en de Duitsers ons te bieden hebben. "Hé, jij daar, hoe heet je ook alweer? O ja, Paul. Wil jij soms een college geven? Je weet het allemaal zo goed! Jaja, wel een beetje pizza gaan eten met twee meisjes, maar geen college willen geven."

Is het ons wel eens opgevallen dat vrouwen tegenwoordig helemaal niet meer kunnen koken? Mannen moeten het tegenwoordig doen in de keuken. Vrouwen, de moeder van de gastschrijver bijvoorbeeld, wisten vroeger nog een degelijke maaltijd neer te zetten. Zijn huidige vriendinnen, die ongeveer de leeftijd van zijn dochter hebben, snappen niks van koken. De studente kunstgeschiedenis knikt hevig.

Volgens de gastschrijver heeft Socrates niet bestaan. Hebben we wel eens wat gelezen in bronnen uit die tijd, behalve Plato? Socrates was gewoon een typetje van Plato. Plato kon Socrates woorden in de mond leggen en zo zelf niet vervolgd worden. Dat is ook de reden dat Socrates

altijd afgebeeld wordt met een lelijk gezicht. Het is een toneelmasker dat Socrates moet uitbeelden; Socrates is een verzonnen figuur. Meijsings boek *De ongeschreven leer*, daar kunnen we het allemaal in teruglezen. De studente kunstgeschiedenis kijkt op van haar aantekeningen: "Hoe heette het boek ook alweer?" Het roodharige koor-knaapje schrijft alles op, het puntje van zijn tong tussen zijn lippen.

Buiten het feit dat de gastschrijver een goed verteller is, bleek ook zijn strategie om de studenten een keuze te geven over welke drie van tien onderwerpen, waarover vooraf gestemd werd, ze college zouden willen krijgen. Men kon kiezen voor hele tijdperken, zoals de middeleeuwen en de renaissance, maar ook voor retorica, 'het schrijven' of bijvoorbeeld voor iconografie. Didactisch gezien een goede zet. De studenten kregen college over wat ze wilden horen en de gastschrijver kreeg de mogelijkheid om dieper op bepaalde onderwerpen in te gaan. Wat niet wil zeggen dat er niet halve colleges werd uitgeweid over andere auteurs en het Nederlandse literaire leven. Dat is natuurlijk altijd een onderliggend motief om een gastschrijvercollege te gaan volgen.

Paul Smit

GEZOCHT: WEBREDACTEUR

Geïnteresseerd in nieuwe media? Ervaring opdoen bij een officiële, aan de universiteit gekoppelde site? Ben je handig met opmaak van webpagina's en het maken van teksten voor internetpagina's? Wil je daar nog beter in thuis raken? En dan nog wel binnen je eigen vakgebied? Reageer dan nu!

Wij zoeken een webredacteur voor de internetpagina van Siegenbeek.

Op de website www.siegenbeek.nl staan de activiteiten, agenda en allerlei wetenswaardigheden vermeld rond de alumnivereniging, maar ook artikelen en discussiepunten. De website is reeds actief en professioneel van opzet en vormgeving. Sommige onderdelen verkeren echter nog in de opbouw- of ontwikkelingsfase. Er zijn dus ruime mogelijkheden voor eigen creatieve inbreng op dit terrein. Je bijdrage kan bestaan uit het regelmatig bijwerken van de pagina's, opzetten van nieuwe rubrieken en ontwikkelen van systemen binnen de website (bijvoorbeeld een alumnidatabank), in overleg met de redactieleden en het bestuur van Siegenbeek. Daarbij wordt je eigen inbreng zeer gewaardeerd en heb je alle ruimte voor eigen ideeën.

Heb je interesse? Stuur dan een e-mail met motivatie naar de redactie van *Metaal* (metaal@siegenbeek.nl). Kennis van DreamWeaver is een pré. Voor meer informatie kun je ook contact opnemen met Suzanne de Werd (tel. 071-5121928 of e-mail: metaal@siegenbeek.nl).

Geleerden en Nederlandse literatuur in de 14e eeuw

Het VIDI-project van Geert Warnar

De Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) biedt jaarlijks wetenschappers de financiële mogelijkheid onderzoeksprojecten op te zetten. VENI-subsidies zijn voor pas gepromoveerden; VIDI-subsidies voor gevorderde onderzoekers en VICI-subsidies voor (jonge) hoogleraren. Van de 15 VIDI-projecten die in 2003 binnen de geesteswetenschappen werden toegekend, waren er twee voor Leidse neerlandici: de taalkundige Ton van der Wouden en de historisch letterkundige Geert Warnar. Beiden kregen zes ton voor een vijfjarig onderzoek waarmee zij in het afgelopen jaar zijn begonnen. Geert Warnar legt uit wat zijn project inhoudt en hoe hij het heeft opgezet.

Het onderzoek - met officieel de Engelse titel *Men of Letters: Medieval Dutch Literature and Learning* - is gericht op de toenemende invloed van kennis en wetenschappen in de Nederlandse literatuur tussen circa 1300 en 1425. Tot ver in de dertiende eeuw werd het Nederlands gebruikt om ridderavonturen en heiligenlevens te vertellen. Voor teksten met intellectuele pretenties koos men liever het Latijn van de wetenschappelijke en kerkelijke elite. Rond 1300 begonnen auteurs uit de Lage Landen ook over geleerde onderwerpen te schrijven in hun eigen taal. Eerst nog naar het voorbeeld van bestaande Latijnse teksten, maar gaandeweg zelfstandiger. Jacob van Maerlant gaat voorop met bewerkingen van een biologisch werk (*Der naturen bloeme*), een wereldkroniek (*Spiegel historiael*) en een leerboek voor de Bijbelse geschiedenis (*Rijmbijbel*). Al snel volgen in het Nederlands meer zelfstandig opgezette encyclopedische boeken als *Der leken spiegel* van Jan van Boendale of de *Natuurkunde van het gehele al*, vertalingen van Bijbelteksten (met uitleg) en zelfs theologische verhandelingen in de mystieke traktaten van Jan van Ruusbroec.

Plotseling lijkt literatuur in de eigen taal een serieuze zaak te worden: auteurs nemen afstand van de verhalende - en dus leugenachtige - teksten van hun voorgangers en benadrukken dat de letteren te belangrijk zijn om (alleen) maar tijdverdrijf te bieden. Het Nederlands wordt voor het eerst ontdekt als een taal die ook geschikt is voor kennisoverdracht, theologie, filosofie en publiek debat.

Leermeesters

Wat zijn de achtergronden van dit verschijnsel? Hoe groeide het Nederlands uit tot een literatuurtaal? Wat waren de drijfveren van de auteurs en de behoeften van de lezers? Waarom werd kennis belangrijker dan kunst in de Nederlandse letteren van de veertiende eeuw? En hoe komt het dat de intellectuele vrijheid en geldingsdrang nog voor 1400 weer ingedamd werd? Dat zijn de vragen die in de komende jaren centraal staan in het *Men of letters*-project.

Het antwoord ligt bij de clerici die de Nederlandse literatuur van de veertiende eeuw hebben vormgegeven: kosteren, kapelaans, kloosterlingen, chirurgijns, schoolmeesters, sprookspreekers en stadsklerken. Dat deze opsomming eerder aan leermeesters dan aan literatoren doet denken, is

geen toeval. De letterkunde kwam in handen van mannen (vrouwen zijn in de veertiende eeuw vrijwel afwezig als producenten van teksten) die vanuit hun scholing of professie in aanraking kwamen met de meer wetenschappelijke wereld van het geschreven woord. Tegelijkertijd groeide in de maatschappij het belang van regels, (staats-)rechtelijke structuren en geletterdheid. Dit

Hieronymus als model van Bijbelvertaler aan het begin van de proloog op de Bijbelvertaling van 1360 (uit het Beatrijshandschrift, Den Haag, KB 76 e 6)

leidde tot een toenemende vraag aan vakmatige kennis, ten dienste van bestuur en rechtspraak, maar ook in zaken van godsdienst en moraal. Die kennis werd steeds meer beschikbaar gesteld in de volkstaal.

Dat ging niet altijd zonder problemen. Vooral over religieuze literatuur in de volkstaal

ontstonden conflicten. De kerkelijke elite was buitengewoon behoudend in de ideeën over verspreiding van theologische kennis in de taal van de leek, maar juist op dat terrein ontwikkelde de Nederlandse literatuur zich het snelst: eerst met de *Rijmbijbel*, later ook door de werken van de mysticus Jan van Ruusbroec, maar bovendien door een intensieve wisselwerking met de Duitse literatuur van grote denkers als Meister Eckhart en andere predikers.

Medewerkers

Geert Warnar zal de komende jaren vanuit de algemene vraagstellingen van het project werken aan een boek over de Nederlandse literatuur en de geleerden-cultuur van de veertiende eeuw. Wybren Scheepsma, die als postdoctoraal onderzoeker binnen het project werkt, zal zich in het bijzonder richten op de vele en ook al zeer vroege uitwisseling van Nederlandse en Duitse teksten binnen de sterk ontwikkelde theologische en mystieke literatuur. Kennis van de Duitse invloed op en wisselwerking met de literatuur uit de Lage

Landen kan in hoge mate bijdragen aan begrip van de Nederlandse ontwikkelingen. Om een voorbeeld te noemen: de Hollandse hofprediker en biechtvader Dirc van Delft (ca. 1400) was na zijn opleiding als dominicaan onder meer professor in Keulen en Erfurt, voordat hij met zijn *Tafel van den kersten gelove* een echte wetenschappelijke summa in het Nederlands schreef.

Lydeke van Beek is sinds september 2004 werkzaam als AIO. Zij doet onderzoek naar de *Collatieboeken* van de Zwollenaar Dirc van Herxen (van circa 1430) en belicht daarmee de laatste fase die binnen *Men of letters* bestudeerd wordt. Dirc van Herxen, rector van het clerkenhuis in Zwolle, was een van de sleutelfiguren van de Moderne Devotie die eind veertiende eeuw opkwam en in de loop van de vijftiende eeuw grote invloed kreeg in de Nederlanden. Binnen deze religieuze beweging dacht men veel voorzichtiger over literatuur in de taal van de leek. Dit werd duidelijk uit een

verhandeling (oorspronkelijk in het Latijn) over de vraag waarom het leken was toegestaan de Bijbel en andere godsdienstige geschriften in hun eigen taal te lezen en welke niet-bijbelse teksten dat dan waren. Het antwoord is: alleen eenvoudige boeken voor het geestelijk leven. Nederlandse bewerkingen van deze verhandeling komen voor in de *Collatieboeken* van Dirc van Herxen. Hij maakte grote verzamelingen excerpten uit de geschriften van de kerkvaders en gezaghebbende schrijvers uit de spirituele traditie (waaronder toch ook Petrarca!) en vertaalde deze ten behoeve van openbare voorlezingen op zondagen aan scholieren en leken. De *Collatieboeken* tonen een nieuwe kennisverspreiding in de volkstaal die in de vijftiende eeuw steeds belangrijker werd: vertalingen van de grote werken uit oude tradities.

Binnenkort zal Anneke Mulder-Bakker, tot aan haar pensionering eind maart 2005 Universitair Hoofddocent Middel-eeuwse Geschiedenis aan de Universiteit Gro-

ningen, als gastmedewerker aan het project verbonden zijn. Zij is een specialiste op het gebied van kennistransmissie in de late Middeleeuwen, met bijzondere interesse voor de rol van vrouwen daarin.

Geert Warnar

G. Warnar, *Ruusbroec. Literatuur en mystiek in de veertiende eeuw*. Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Gennep, 2003.

W. Scheepsma: *De Limburgse sermoenen, De oudste preken in het Nederlands*. Amsterdam: Prometheus Groep, 2005 (NLCM 26).

Een beschrijving van het onderzoek is ook te vinden op de site van Pallas. www.pallas.leidenuniv.nl

Afbeelding van een auteur als leermeester/prediker aan het begin van het tweede boek van de *Dietsche doctrinale* (Uit het *Beatrijshandschrift*, Den Haag KB 76 e 6)

Een deeltijdwerker op een zolderkamer

Taalcolumns Peter Burger gebundeld

“Taal verandert, letterlijk, bij meerderheid van stemmen. Maar niet altijd. Juist *hun hebben* maakt een goede kans om over honderd jaar nog even fout te zijn als nu. Dat is decennia-lang zo krachtig verketterd dat we nog eerder een vrouwelijke paus krijgen dan een Nederlandse minister-president die *hun hebben* zegt. Tatoeages, oké, foute dassen, nou ja – als mijn dochter maar niet thuiskomt met een *hun hebben-zegger*.”

Zo verwijst Peter Burger naar de titel van zijn boek *Hun hebben gelijk. Ieder z'n taal* waarin hij het hedendaagse Nederlands onder de loep neemt.

Hun hebben gelijk. Ieder z'n taal is geen boek om in één keer van kaft tot kaft door te lezen. De reden hiervoor is dat het boek bestaat uit columns die eerder verschenen zijn in het Algemeen Dagblad. Het is echt een boekje om in te grasduinen. Toch hangen de stukjes niet als los zand aan elkaar. Burger nuanceert taalverloederingen en hij spreekt zijn verbazing uit over opvallende taalverschijnselen.

Taal verandert, is dat erg?

‘Het sterke werkwoord sterft onder onze ogen uit. Laten we er iets aan doen voor het te laat is.’ Mr. J.P.A. Blonk verwoordt in zijn brief aan de auteur de zorg van vele liefhebbers van het Nederlands. De Nederlandse taal verloedert! Mr. Blonk is met zijn pleidooi echter aan het verkeerde adres, want Burger signaleert de taalveranderingen wel, maar kiest in zijn columns steeds voor een optimistische benadering.

Uit de korte en krachtige stukjes in de bundel kun je opmaken dat taalveranderingen het Nederlands stevig in de greep houden. Een taalpurist als mr. Blonk zou de moed in de schoenen zakken. Zo wordt het Nederlands steeds economischer, de grammaticaregels veranderen waar je bij staat en de invloed van het Engels

Elise van Walstijn (1977) studeerde van 1996 tot 2002 Nederlandse taal- en letterkunde in Leiden. Nu werkt zij als docent taalbeheersing en communicatieve vaardigheden op de Haagse Hogeschool.

Astrid van Winden (1978) studeerde van 1996 tot 2001 Nederlandse taal- en letterkunde in Leiden. Vanaf 2002 is zij werkzaam als trainer en adviseur bij communicatieadviesbureau Van 't Loo – Van Eck in Ede.

op het Nederlands wordt met de dag groter.

Een andere klacht die Burgers Taal&Teken-Instituut (‘laten we wel wezen: één deeltijdwerker op een zolderkamer’) regelmatig bereikt, is dat de krant tegenwoordig vol staat met taal- en spelfouten. Hij neemt de proef op de som. En wat blijkt? Er stonden in 1962 inderdaad minder fouten in de krant, maar niet veel minder. Het geringe aantal fouten weegt volgens de auteur niet op tegen de enorme professionalisering die de krant in veertig jaar doorgemaakt heeft. We moeten die paar spelfouten maar voor lief nemen, of willen we soms terug naar het notulistenproza uit 1962?

Dat de invloed van het Engels op het Nederlands groot is staat als een paal boven water. Maar voor een reddingsplan is het nog wat te vroeg. Zo laat Burger zien dat er voor flink wat Engelse woorden inmiddels een gangbaar Nederlands alternatief bestaat. We hoeven geen files meer te saven als we bestanden opslaan en we voeren ook geen password meer in maar een wachtwoord. Burger wijst op ironische wijze de taalpuristen terecht. Het Taal&Teken-Instituut pleit voor een objectieve benadering van Engelse leenwoorden. Daarvoor heeft het Instituut de volgende formule opgesteld: ‘de ergerwaarde van Engelse leen-

woorden is gelijk aan hun lengte (in letters) gedeeld door hun verblijfsduur (in jaren); wanneer er een gangbaar Nederlands alternatief voor handen is, wordt de lengte met tien vermenigvuldigd.

De kunst van het verwonderen

Burger beschrijft niet alleen taalveranderingen, maar hij verwondert zich vooral over onze taal. In *Hun hebben gelijk. Ieder z'n taal* laat hij zien dat hij een goede neus heeft voor markante taalverschijnselen. Als alledaagse taalgebruiker vallen de verschijnselen je wel op, maar je denkt er verder niet over na. Burger doet dat wel. Achter een ogenschijnlijk simpel woord gaat vaak een maatschappelijk verschijnsel schuil.

In de krant trof Burger bijvoorbeeld het woord *nuloudergezin* aan, een gezin waarvan beide ouders werken en de kinderen dús ontsporen. Burger vindt het woord te negatief, de werkende papa voelt zich een nul. Wel is hij het eens met de missie die het woord tot uitdrukking moet brengen. Die moet volgens hem positief verwoord worden en hij gaat op zoek naar 'een woord dat de mannelijke doelgroep aanspreekt op gekoesterde waarden als competitiedrift en scoringsdrang'. Zorgvader? Te zorgelijk. Thuisblijf vader? Theemuts! Voorhoede vader? Te militant. Nee, hij is een power-papa!

Burger verstaat de kunst van het verwonderen als geen ander, want heeft u weleens nagedacht over de betekenis van *branddating*? Achter dit woord blijkt een geheel nieuwe vorm van contactadvertenties schuil te gaan. In de advertentie beschrijf je jezelf en je toekomstige partner geheel in merknamen: 'Koetjesreep z.k.m. Red Bull.' In zijn columns slaagt de auteur er iedere keer opnieuw in om het verschijnsel taal vanuit een hele invalshoek te belichten. Hij giet zijn zing in prettig leesbare, korte stukjes met aan het einde steeds een knipoog.

Burgers Taal&Tekens-Instituut kan alleen bestaan bij de gratie van taalliefhebbers. Mensen die zich ergeren of verbazen over hun taal; Burger roept ze op om hun taalvragen op te sturen naar het instituut. Vandaar onze aanzet voor een volgende column: we horen onszelf dagelijks, in allerlei situaties, oké, okay of o.k. roepen. Maar waar komt dat woord vandaan en hoe schrijf je het nu eigenlijk?

Elise van Walstijn en Astrid van Winden

Peter Burger: *Hun hebben gelijk. Ieder z'n taal*. Amsterdam: Prometheus, 2004. 148 blz. ISBN 90 446 0471 6. Euro 10,00.

DE LEESCLUB VAN SIEGENBEEK

De vorig jaar opgerichte leesclub van alumni en studenten heeft inmiddels een vaste plaats veroverd binnen Siegenbeek. Op 15 maart j.l. kwam de club voor de vierde maal bijeen, dit keer om *De tweede man* van Doeschka Meijsing te bespreken.

Op 13 oktober van het afgelopen jaar vond de oprichtingsbijeenkomst plaats. Op deze avond werden afspraken gemaakt over de wijze waarop de leesclub gestalte zou moeten krijgen. De belangrijkste besluiten van die bijeenkomst waren:

De leesclub komt zes keer per seizoen bijeen. Vijf avonden worden besteed aan recente Nederlandse literatuur en één avond aan vertaalde (klassieke) buitenlandse literatuur. De bijeenkomsten worden op dinsdagavonden gehouden. Van deze regel wordt alleen afgeweken als een meerderheid niet op een bepaalde dinsdagavond aanwezig kan zijn. De bijeenkomsten beginnen om 20.00 uur. Het programma wordt om 22.00 uur beëindigd. Eén of twee leden verzorgen een inleiding over het te lezen boek. Daarna volgt er een discussie met de groep. De leiding van de avond is in handen van degene die de inleiding verzorgt.

Aan de hand van deze formule zijn inmiddels *De asielzoeker* van Grunberg, *Het duister dat ons scheidt* van Dorrestein en het eerder genoemde *De tweede man* van Meijsing besproken. Het waren allen boeiende avonden met levendige discussies. Het enthousiasme is groot: een prima reden om de bijeenkomsten voort te zetten!

De eerstvolgende bijeenkomst vindt plaats in mei. Van de precieze datum en locatie, evenals de titel van het te lezen boek, worden leden en belangstellenden op de hoogte gehouden via de website www.siegenbeek.nl en een aankondiging in het gebouw van de opleiding Nederlands.

Alumni en studenten zijn van harte welkom op deze avond!

Iedereen die mee wil doen, kan zich opgeven bij:

Annelies Kramer, e-mail: kramerannelies@hotmail.com of Hans te Slaa, e-mail: hansteslaa@wanadoo.nl.

Sonja Witstein

In de rubriek Nostalgie halen alumni herinneringen op aan Leidse neerlandici die voor hen inspirerende leermeesters waren. In deze aflevering richt Ton Harmsen de aandacht op Sonja Witstein (1920-1978), die in 1975 C.A. Zaalberg opvolgde als Leidse hoogleraar Nederlandse letterkunde tot de romantiek.

Sonja Witstein was een onwaardeerlijke vrouw. Niet een onwaardeerlijke vrouw, zoals iemand misschien zou denken, want zij leefde voor de Renaissance maar bepaald niet in de Renaissance. Met haar priemende ogen vanachter de modieuze bril - de mode van toen met schrille kleuren en brede vlindermodellen, en dat nog wat aangedikt - keek ze rond naar alles wat er gebeurde, en ze liet daar vaak haar instemming of afkeur over blijken. Hoewel mijn gesprekken met haar meestal over de oude poëzie gingen, had zij toch ook uitgesproken ideeën over de positie van vrouwen in het Midden-Oosten, de financiering van de Letterenfaculteit en de kwestie of we er met de algemene verbreiding van het autoverkeer op vooruit zijn gegaan of niet. Zij kon zich daar allemaal heel boos over maken, en dat contrasteerde soms vreemd met haar professorale waardigheid.

Gereedschappen

Maar, zoals gezegd, het meest spraken wij over letterkundige onderwerpen. Zij vond dat je de letterkunde moest bekijken met de ogen van de mensen van toen, en zij had ook een aantal gereedschappen gevonden om dat te doen. Bestudering van de retorica was daarbij heel belangrijk: in het zeventiende-eeuwse onderwijssysteem, dat een bewuste kopie is van het antieke opvoedingsideaal, nam de opleiding tot redenaar een grote plaats in, en ook al heeft Vondel zelf niet op de Latijnse school gezeten, toch is hij opgegroeid in een cultuur waarin de tips en trucs van Quintilianus voor iedereen bekend terrein waren. Dat leidde tot een nieuwe manier van lezen, en dat maakte dat haar colleges een ontdekkingsreis waren door een gebied dat onontgonnen leek te zijn. Het plezier van het lezen werd nu ook nog professioneel onderbouwd.

Als assistent verzorgde ik voor Sonja Witstein een geregeld postdienst tussen het instituut (dat toen gevestigd was aan het Levendaal, als geestelijke bovenbouw boven de materiële onderbouw van de Konmar, een eerste-, tweede- en derde-wereldsupermarkt waar tussen cola en gehaktballen ook de vioolconcerten van Mozart in de schappen stonden) en de UB (die toen nog in het prach-

Oud-hoogleraar Nederlandse letterkunde tot de romantiek Sonja Witstein

tige gebouw aan het Rapenburg gehuisvest was). Voor de oude drukken moest zij zelf mee naar de bibliotheek, en daar heb ik urenlang tegenover haar gezeten, terwijl zij af en toe iets naar mij toeschoof met opmerkingen als: Kijk eens wat mooi, allemaal lange klinkers! of: Kijk eens wat leuk, nu weet je waarom soldaten altijd drinken! - de lectuur maakte bij haar steeds heel veel los, en zij vond het prettig en belangrijk om dat te kunnen delen.

Retorica

Ik legde voor haar ook een bibliografie aan van boeken en artikelen over retorica. Een grote onderneming, want juist in die tijd werd overal in de wereld het grote belang van de retorische interpretatie van literatuur onderkend, en in Zwitserse en Franse, Italiaanse en Amerikaanse tijdschriften verscheen rijp en groen over dat onderwerp. Ik spelde de werken van Murphy en Lausberg, Fuhrmann en Baldwin uit om namen te vinden van Renaissance-auteurs die commentaren hadden geleverd op Aristoteles, Horatius en Donatus - ik geloof niet dat ik ooit iets ontdekte wat zij niet al tien jaar daarvoor, in haar vorige baan in Utrecht, gezien had.

De beste herinneringen heb ik wel aan de werkcolleges. Het waren kleine groepjes, die altijd weer boven zichzelf uitstegen. Bij Nederlands waren wij niet gewend iets te lezen dat niet in een Aulapocket stond, maar voor Sonja Witstein dook je in een zestiende-eeuws Grieks boek - en je haalde er altijd wat uit waar je wat aan had. De oefenstof

van Italiaanse scholieren uit de vroege Renaissance bleek gewoon in de bibliotheek aan het Rapenburg bewaard te zijn. Reizen door de tijd, reizen naar het zuiden van Europa - ik was met de gymnasiale Romereis in Italië geweest, maar mijn liefde voor het Italiaans en de cultuur van Dante tot Totò is veel groter geworden door het besef dat het allemaal zo beslissend is geweest voor onze eigen manier van denken.

Pijn en poëzie

Die gelukkige tijd heeft maar kort geduurd. Kort nadat ik was afgestudeerd kreeg Sonja Witstein te horen dat zij ongeneeslijk ziek was, en de laatste

gesprekken met haar voerde ik in een stille, witte ziekenhuiskamer, waar zij haar pijn verbeet. Meer dan ooit gingen die gesprekken over poëzie, zij wilde absoluut nog een paar denkbelden en vondsten doorgeven: Vondel, Bredero, Huygens - lees ze zo, kijk er naar met deze gedachte. Zij had nog tien jaar moeten leven om het allemaal goed te formuleren, en het vak zou er veel rijker door geworden zijn. Maar wie nu weet door te dringen in de denkwereld van haar boeken en artikelen, vindt nog altijd de sleutel tot het echte lezen van poëzie.

Ton Harmsen

SIEGENBEEK

Gunt zijn naneef Siegenbeek een biografie?

Een discussie op de honderdvijftigste sterfdag van Matthijs Siegenbeek

Onder auspiciën van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde organiseerde de alumnivereniging van Leidse neerlandici op haar eerste verjaardag, 26 november 2004, een discussie over de betekenis van Matthijs Siegenbeek voor de neerlandistiek. Siegenbeek stierf precies honderdvijftig jaar geleden, in de vroege morgen van 26 november 1854.

De discussie vond plaats in het Leidse Academieggebouw, terwijl er buiten een waas van motregen hing. Voor een klein (maar fijn) publiek gaf historisch taalkundige Jan Noordegraaf een uiteenzetting over de activiteiten van Siegenbeek op het gebied van de taalkunde. Daarna ging letterkundige George Vis in op Siegenbeeks verdienste voor de bestudering van de Nederlandse letterkunde en op zijn aanpak van het onderwijs in de retorica. De sprekers en de toehoorders maakten de balans op. Wat bleek?

Geen geniaal geleerde

Noordegraaf typeerde Siegenbeek vooral als iemand die aan het eind van een achttiende-eeuwse ontwikkeling stond die het Nederlands een plaats gaf aan de universiteit. Een breed georiënteerd

docent en een codicator, maar geen geniale geleerde. Nee, Siegenbeek was vooral ook de man die op het juiste moment op de juiste plaats was verschenen en die als een netwerker *avant la lettre* ervoor had gezorgd dat hij al snel op het hoogleraarskussen terecht kwam. De vrienden en kennissen die hij op de middelbare school en in zijn studententijd opdeed, hielpen daarbij: hij verkeerde in de kringen van geleerden als Jeronimo de Bosch en Laurens van Santen. Dezelfde Van Santen ijverde later, als curator van de Leidse universiteit, voor een leerstoel in de vaderlandse taal en welsprekendheid. Daarvoor bleek Siegenbeek in 1797 de enige geschikte kandidaat...

Spelling

Hoewel in het hol van de leeuw vestigde Noordegraaf er opnieuw de aandacht op dat de Leidse universiteit er niet prat op hoeft te gaan de eerste neerlandicus te hebben gehuisvest. Eerder in de achttiende eeuw werden er namelijk elders al colleges in en over de Nederlandse taal- en letterkunde gegeven: in Harderwijk, Groningen en Franeker. Siegenbeek staat volgens Noordegraaf dan ook niet aan het begin van een ontwikkeling, maar is eerder de hekkensluiter: Siegenbeek was nog een typische achttiende-eeuwer, een beoefenaar van de

achttiende-eeuwse linguïstiek, die streefde naar *semiotic control of society*. De ontwikkeling van de spelling verliep bovendien geleidelijk, niet schoksgewijs. De spelling van Siegenbeek, die dateert uit 1804, was het resultaat van een langdurig proces en werd vervolgens pas in 1869 weer ingetrokken.

Dat er een wet van Verner bestaat, zegt iets over het belang van het onderzoek van Verner – constateerde Noordegraaf. Maar helaas: geen enkele student hoeft in 2004 een wet van Siegenbeek te leren. Het feit dat Siegenbeek tweehonderd jaar geleden in zijn *Verhandeling over de Nederduitsche spelling, ter bevordering van eenparigheid in dezelve* zorgde voor de eerste officiële Nederlandse spelling, lijkt hem in Noordegraafs ogen niet te redden.

George Vis was positiever dan Jan Noordegraaf in zijn oordeel over Siegenbeek. Vis ziet genoeg van Siegenbeeks invloed terug in de bestudering van de Nederlandse letterkunde sinds 1850 – die groter is dan menigeen wil toegeven. Dat blijkt ook duidelijk uit zijn recente publicatie *Van Siegenbeek tot Lodewick*, waarin Vis de ontwikkelingen in de studie der Nederlandse letterkunde door de eeuwen heen analyseert.

Biografie

Tijdens de discussie, die hierna onder leiding van Coen Gelinck – voorzitter van de Leidse alumnivereniging – werd gevoerd, kwam de vraag op tafel of Siegenbeek een biografie verdient. De discussie kwam moeizaam op gang, maar de toehoorders in het Academieggebouw waren er niet tegen. Ze zagen bijvoorbeeld geen reden waarom Jonckbloet eerder een biografie zou verdienen dan Siegenbeek. Hoewel Siegenbeek geen school heeft gemaakt, valt juist aan zijn biografie uitstekend te illustreren hoe leven en werk van een willekeurige, Leidse wetenschapper er in die tijd uit hebben gezien. En per slot van rekening: wie bepaalt eigenlijk wie er een biografie verdient? Eén biograaf die zich in Siegenbeek wil verdiepen, is genoeg. Een van de toehoorders constateerde ook terecht dat iemand die het einde van een zekere ontwikkeling markeert, daarmee niet meteen onbelangrijk wordt. De vraag is maar net vanuit wiens perspectief we de geschiedenis willen bekijken.

Controverse

Peter van Zonneveld, ook bij de discussie aanwezig, refereerde nog even aan de controverse die er tussen Willem Bilderdijk en Siegenbeek over de spelling bestond. In elk geval was Siegenbeek onder bepaalde studenten veel minder populair dan Bilderdijk. Maar de nietsontziende typeringen van Siegenbeek afkomstig van Nicolaas Beets en Gerrit van der Linde, spelen vanzelfsprekend geen serieuze rol in een discussie over de wetenschappelijke waarde van Siegenbeeks werk. Toch gaf Coen Gelinck Van Zonneveld de gelegenheid om een gedicht van Van der Linde over Siegenbeek, het 'Uilskuiken aller uilen', uit een brief uit 1843 te citeren. Zo kregen de aanwezigen op deze avond onverwacht ook nog 'een uit het hart gevloede hulde

aan den goeden, grooten, grijzen Bilderdijk, en welverdiend repriment aan den luisvork Siegenbeek' – zoals De Schoolmeester zijn vers noemt – te horen. Misschien minder gepast op een avond als deze, maar ontegenzeggelijk ook deel van de historische waarheid over Siegenbeek.

Pionier

De ruimhartige verdediging van Siegenbeek moest helaas van buiten de neerlandici komen. Een van de aanwezigen, jurist, vroeg ten slotte waarom er eigenlijk nog gediscussieerd moest worden over de vraag of Siegenbeek een biografie verdient – als het gaat om iemand die als een van de eersten ijverde voor het onderzoek van de Nederlandse taal en letterkunde. Pioniers moeten gewaardeerd worden. En dat is ongetwijfeld ook de opinie van de nazaat van Siegenbeek, dr. Jan Siegenbeek van Heukelom, die onlangs het inktstel van zijn illustere voorvader weer eens aan een grondige poetsbeurt onderwierp...

Korrie Korevaart

Dit artikel verscheen in het voorjaar van 2005 eveneens in *VakTaal, Tijdschrift van de Landelijke Vereniging van Neerlandici*. Jrg. 17 (2004), afl. 2/3.

7U *[7u.nl]*

DIGITAL
Handmade
ORIGINALS

DE **Makers** van

.nvp-plaza.nl

 .mfr-sdr.nl

.ketel1.nl

en nog **VEEL** en **VEEL meer**

HTML
Content Management Systems
3D
WWW
CD-R
Flash
DTP
PHP/MYSQL
DVD

Anbeek in Playboy

Fragment uit 'Het cadeau'

Dahl en Nabokov deden het in het Engels; o.a. Grunberg en Hemmerechts in het Nederlands. Maar al in maart 1989 publiceerde Ton Anbeek een verhaal in Playboy Nederland. Een medewerker die zijn Russische schrijvers niet goed uit elkaar kon houden, merkte hierover op: "Het is geen Tsjechov." Kan Anbeek zich meten met Nabokov? Oordeel zelf.

'Het gebeurde in het buitenland, natuurlijk. Wenen in de herfst. In de schaarse uren tussen besprekingen liep hij lusteloos door musea of het Prater. De stad zag eruit zoals hij zich had voorgesteld: kleine mensen in een monumentaal decor van vergane glorie. De huidige Weners leken even weinig met hun decadente grootouders te maken te hebben als de schreeuwerige Grieken met hun orgiastische voorgeslacht. Toen verzekerde zijn gids en gesprekspartner, ene dr. Adler, hem dat het fin-de-siècle van Klimt en Schnitzler nog ondergronds voortwoekerde. Gedurende het hele verblijf maakte deze man toespelingen op 'ongehoorde excessen' die hij zorgvuldig niet van nadere details voorzag. Naarmate de dag van Peters vertrek naderde, werden deze insinuaties zo hinderlijk dat hij ten slotte maar toegaf. Dr. Adler knikte alsof hij op deze capitulatie gerekend had.'

Met dank aan de redactie van Playboy

